

EKSTERNA MATURA
za učenike osnovne škole

VODIČ ZA PREDMET
FIZIKA
U ŠKOLSKOJ 2013/2014. GODINI

Stručni tim za fiziku:

Adnan Mašić

Amir Cero

Mirsada Žiko

decembar, 2013. god.

SADRŽAJ

1. OPĆI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA.....	4
1.1. ishodi znanja.....	4
2. STRUKTURA TESTA.....	5
2.1 Nastavne oblasti sa primjerima urađenih zadataka.....	5
3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE.....	10
4. PRIMJER URAĐENOG TESTA.....	11
5. LITERATURA.....	15

1. OPĆI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA

Ovim ispitom se želi provjeriti nivo usvojenih znanja i stepen sposobnosti koje su učenici razvili u toku izučavanja Fizike, kao prirodne nauke, u sedmom, osmom i devetom razredu osnovne škole. Ispit će biti provjera stepena razvoja učeničke svijesti o vezi između znanja fizike i svakodnevnog iskustva, uzročno-posljedičnim vezama u prirodi, pokazaće u kojoj je mjeri razvijena navika istraživanja i kritičkog posmatranja pojava u prirodi, kao i svijest o raznovrsnosti prirodnih fenomena i njihovoj povezanosti.

1.1. ISHODI ZNANJA

Eksterna matura će pokazati da li su postignuti očekivani rezultati - obrazovni ishodi postavljeni okvirnim nastavnim planom i programom, tj. da li učenik:

- 1) razumije postupak mjerenja u fizici; zna konverziju jedinica, razumije definiciju gustoće;
- 2) identificira i opisuje različita međudjelovanja i sile u prirodi, istražuje i uspoređuje efekte djelovanja rezultujuće sile; zna vezu između mase i težine tijela;
- 3) opisuje, objašnjava i analizira ravnomjerno i ravnomjerno ubrzano pravolinijsko kretanje;
- 4) razumije razliku između kinematičkog i dinamičkog opisa kretanja; zna uslove za stanje ravnoteže;
- 5) zna da se pritisak kroz čvrsta tijela i fluide ne prenosi na isti način, opisuje efekte djelovanja sile potiska; identificira i opisuje različite oblike energije, transformaciju energije i povezanost sa radom; uočava da neke fizikalne veličine imaju stalnu vrijednost i značaj zakona održanja u prirodi; shvata princip rada jednostavnih mehaničkih uređaja i zna njihovu primjenu;
- 6) razlikuje pojmove: temperatura, toplota i količina toplote; zna da se unutrašnja energija tijela može mijenjati radom i toplotom; razumije stanje toplotne ravnoteže; razlikuje prenošenje toplote provođenjem, strujanjem i zračenjem; razumije da su makrosvojstva tvari povezana sa njenom strukturom, objašnjava zašto se temperatura tvari ne mijenja dok je u toku proces promjene agregatnog stanja, analizira svakodnevne primjere vezane za toplotu;
- 7) identificira primjere električne sile; razumije koncept fizikalnog polja; zna veličine u elektrostatici;
- 8) prikazuje i analizira električno kolo;
- 9) identificira primjere magnetne sile u svakodnevnom životu; zna veličine koje karakterišu magnetno polje; opisuje i objašnjava elektromagnetnu indukciju i njenu primjenu u prijenosu energije; primjenjuje znanje fizike u tehničkoj kulturi i informatici;
- 10) istražuje odbijanje i prelamanje svjetlosti koristeći se modelom zrake svjetlosti i funkcioniranje ogledala, sočiva i prizme; objašnjava kako vidimo različito obojena tijela.

Eksternom maturom se na najadekvatniji način uvodi standardizacija znanja na svim nivoima obrazovanja, ostvaruje vertikalna prohodnost i ujednačuju kriteriji ocjenjivanja.

2. STRUKTURA TESTA

Ovaj vodič je zasnovan na gradivu sedmog, osmog i devetog razreda osnovne škole. Gradivo je obuhvaćeno sa 10 tematskih cjelina (nastavne oblasti). Sva postavljena pitanja vrijednovana su jednim bodom. Mogu se pojaviti i složena pitanja sa dva podpitanja, koja su bodovana sa 0,50 bodova. To učenicima daje mogućnost da djelimično odgovore na složeno pitanje.

U testu će se nalaziti 10 pitanja, iz svake od navedenih nastavnih oblasti po jedno pitanje, tako da će test iz Fizike nositi ukupno 10 bodova. Test će se sastojati od:

- ✓ 3 pitanja tipa *dopuniti sljedeće rečenice i izraze tako da budu tačni*,
- ✓ 3 pitanja tipa *zaokružiti slovo ispred tačnog odgovora*,
- ✓ 1 pitanje tipa *da li je tačna sljedeća tvrdnja? Zaokružiti ispravan odgovor* i
- ✓ 3 računska zadatka.

2.1 NASTAVNE OBLASTI SA PRIMJERIMA URAĐENIH ZADATAKA

---

1. Mjerenje u fizici.

Nastavne jedinice: fizikalne veličine i mjerenje, greške pri mjerenju, gustoća tijela.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeće izraze tako da budu tačni:

$$28 \text{ m}^2 = \underline{2800} \text{ dm}^2$$

$$3000 \text{ mg} = \underline{3} \text{ g}$$

(2x0,50 bodova)

Riješiti zadatak:

Izračunati gustoću tvari od koje je napravljeno tijelo čija masa iznosi 1000 g, a zapremina $0,4 \text{ dm}^3$.

Rješenje:

$$\rho = \frac{m}{V} = \frac{1 \text{ kg}}{0,0004 \text{ m}^3} = 2500 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$$

(1 bod)

2. Međudjelovanje.

Nastavne jedinice: pojam sile, tipovi sila, slaganje i razlaganje sila, ravnoteža sila, razlaganje sile na komponente, moment sile.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeće rečenice:

Fizičku veličinu kojom se mjeri međudjelovanje tijela nazivamo sila. Ona je u potpunosti određena kad znamo njen intenzitet (jačinu), pravac, smjer i napadnu tačku.

(2x0,50 bodova)

Zaokružiti slovo ispred tačnog odgovora:

Na tijelo djeluju dvije sile, čije su jačine $F_1 = 35 \text{ N}$ i $F_2 = 25 \text{ N}$. Njihova rezultanta je $R = 10 \text{ N}$ ako:

- a) su ove sile istog pravca a suprotnog smjera
- b) su ove sile istog pravca i smjera
- c) međusobno zatvaraju ugao od 45°

(1 bod)

3. Kinematika.

Nastavne jedinice: relativno kretanje, put i pomak, brzina, ravnomjerno pravolinijsko kretanje, opis kretanja pomoću grafika, jednako promjenljivo kretanje i izračunavanje veličina.

Primjeri pitanja:

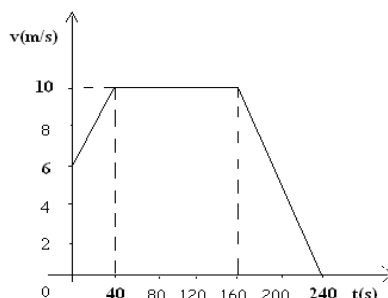
Dopuniti sljedeću rečenicu:

Kada je ubrzanje tijela konstantno po veličini, pravcu i smjeru, kretanje tijela nazivamo jednako promjenljivo pravolinijsko.

(2x0,50 bodova)

Riješiti zadatak:

Opisati kretanje automobila sa grafika od 0 s do 40 s i na osnovu grafika odrediti ubrzanje automobila u vremenskom intervalu od 40 do 160 s.

Rješenje:

U vremenskom intervalu od 0 s do 40 s, automobil se kreće jednako ubrzano sa početnom brzinom od 6 m/s. Ubrzanje u intervalu od 40 s do 160 s je nula jer je brzina konstantna.

(2x0,50 bodova)

4. Dinamika.

Nastavne jedinice: inercija, prvi Newtonov zakon, drugi Newtonov zakon, treći Newtonov zakon, zadaci u dinamici, gravitaciona sila, gravitaciono polje, slobodan pad.

Primjeri pitanja:

Zaokružiti slovo ispred tačnog odgovora:

Slobodan pad je

- a) ravnomjerno pravolinijsko kretanje
- b) jednako usporeno kretanje
- c) jednako ubrzano kretanje bez početne brzine
- d) jednako ubrzano kretanje sa početnom brzinom

(1 bod)

Riješiti zadatak:

Izračunati ubrzanje koje tijelo mase 20 kg dobija stalnim djelovanjem sile od 100 N.

Rješenje:

$$a = \frac{F}{m} = \frac{100 \text{ N}}{20 \text{ kg}} = 5 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$$

(1 bod)

5. Pritisak, energija i rad.

Nastavne jedinice: prenošenje pritiska, Pascalov zakon, hidrostatički pritisak, atmosferski pritisak, mjerenje pritiska, sila potiska, Arhimedov zakon, mehanička energija, zakon očuvanja energije, kinetička energija i rad, gravitaciona potencijalna energija i rad, snaga, očuvanje mehaničke energije.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeću rečenicu:

Hidrostatički pritisak je pritisak koji proizvodi tečnost svojom vlastitom težinom.

(2x0,50 bodova)

Riješiti zadatak:

Sila jačine 18 N djeluje na tijelo i pomakne tijelo u pravcu djelovanja na dužini puta od 50 cm. Koliki je rad pri tome sila izvršila?

Rješenje:

$$A = Fs = 9 \text{ J}$$

(1 bod)

6. Toplotne pojave.

Nastavne jedinice: unutrašnja energija, temperatura, količina toplote, toplotni kapacitet tijela, latentna toplota, širenje tijela pri zagrijavanju.

Primjeri pitanja:

Zakružiti slovo ispred tačnog odgovora:

Temperaturi od 27°C odgovara približno

- a) 127 K
- b) 300 K
- c) 100 K

(1 bod)

Dopuniti sljedeću rečenicu:

Temperatura tijela je mjera srednje kinetičke energije haotičnog kretanja njegovih čestica (atoma ili molekula).

(2x0,50 bodova)

Riješiti zadatak:

Kolika je potrebna količina toplote da se vodi mase 1 kg povisi temperatura od 20°C do 100°C? Specifični toplotni kapacitet vode je $4200 \frac{\text{J}}{\text{kg K}}$.

Rješenje:

$$Q = mc\Delta t = 336000 \text{ J} = 336 \text{ kJ}$$

(1 bod)

7. Naelektrisanje.

Nastavne jedinice: kako objasniti električni naboj, električno polje, električni potencijal i napon, električni kapacitet, kondenzatori.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeću rečenicu:

Svako tijelo posjeduje određenu količinu elektriciteta, odnosno određeni električni naboj. Najmanji (elementarni) naboj imaju elektron i proton, a iznosi $e = 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ C}$.

(2x0,50 bodova)

Da li je tačna sljedeća tvrdnja:

Jačina električnog polja u nekoj tački brojno je jednaka sili kojom polje djeluje na jedinični električni naboj postavljen u tu tačku polja. Mjerna jedinica za jačinu polja je 1 N/C.

DA

NE

(1 bod)

Riješiti zadatak:

Dva tijela sa količinama elektriciteta $q_1 = q_2 = 1 \text{ mC}$ nalaze se u vakuumu na rastojanju 3 m. Grafički je predstavljena sila kojom q_1 djeluje na q_2 . Izračunati intenzitet te sile. (Električna konstanta za vakuum je $k = 9 \cdot 10^9 \text{ Nm}^2/\text{C}^2$).

Rješenje:

$$F = k \frac{q_1 q_2}{r^2} = 1000 \text{ N}$$

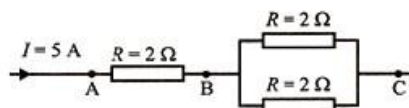
(1 bod)

8. Električna struja.

Nastavne jedinice: istosmjerna električna struja, električni izvori, strujno kolo, električni otpor, Ohmov zakon, efekti djelovanja električne struje, rad i snaga električne struje.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeću rečenicu:

Pad napona u dijelu strujnog kruga prikazanog na slici između tačaka A i B je 10 V. Jačina struje je ista u svakoj grani i iznosi 2,5 A.

(2x0,50 bodova)

Da li je tačna sljedeća tvrdnja:

Otpornici su elementi pomoću kojih možemo regulisati jačinu struje u strujnom kolu. Ako želimo da povećamo jačinu struje, više otpornika ćemo vezati serijski (redno), a ako su otpornici u strujnom kolu vezani paralelno, jačina struje će biti manja.

DA

NE

(1 bod)

9. Magnetno polje.

Nastavne jedinice: magnetno polje Zemlje, međudjelovanje magneta, magnetno polje, magnetno polje električne struje, provodnik sa strujom u magnetnom polju, elektromagnetna indukcija, transformatori.

Primjeri pitanja:

Dopuniti sljedeću rečenicu:

Istoimeni magnetni polovi dva magneta međusobno se odbijaju, a raznoimeni se privlače.

(2x0,50 bodova)

Riješiti zadatak:

Provodnik dužine 50 cm i otpora 3 Ω nalazi se u magnetnom polju indukcije $B = 0,2$ T tako da je okomit na linije magnetnog polja. Kolika će Amperova sila djelovati na njega, ako se priključi na napon od 12 V?

Rješenje:

$$F = IBl = \frac{U}{R} Bl = 0,4 \text{ N}$$

(1 bod)

10. Optika.

Nastavne jedinice: pravolinijsko prostiranje svjetlosti, odbijanje svjetlosti, sferna ogledala, jednačina preslikavanja za ogledala, prelamanje svjetlosti, sočiva, disperzija svjetlosti.

Primjeri pitanja:

Da li je tačna sljedeća tvrdnja:

Naočale sa sabirnim sočivom (plus dioptriya) koriste dalekovidne, a naočale sa rasipnim sočivom (minus dioptriya) koriste kratkovidne osobe.

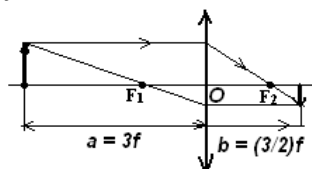
(DA)

NE

(1 bod)

Riješiti zadatak:

Dokazati pomoću jednačine sočiva da je na crtežu tačna konstrukcija lika predmeta udaljenog $a = 3f$ od sočiva, gdje je f žižna (fokusna) daljina sočiva.

Rješenje:

$$\frac{1}{a} + \frac{1}{b} = \frac{1}{f} \rightarrow b = \frac{af}{a-f} = \frac{3}{2}f$$

(1 bod)

Napomena: Zadaci nisu ograničeni samo na nastavne oblasti i nastavne jedinice u kojima su navedeni kao primjeri. Dakle, na testu se mogu pojaviti zadaci iz bilo koje nastavne oblasti i nastavne jedinice iz ovog Vodiča.

3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE

Ispit iz Fizike će se održati pod jednakim uslovima i na isti način za sve učenike koji pristupe eksternoj maturi.

Dozvoljeni pribor: grafitna olovka, gumica, hemijska olovka i kalkulator (koji se ne može programirati – nije dozvoljena upotreba mini računara).

Konačna verzija urađenog testa koji se predaje mora biti napisana neizbrisivom hemijskom olovkom plave ili crne boje.

Zabranjeno je:

- lažno predstavljanje,
- ometanje drugih učenika,
- prepisivanje,
- upotreba mobilnih telefona i drugih elektronskih uređaja i
- upotreba korektora.

Odgovor ne pitanje će biti vrijednovan nulom u sljedećim slučajevima:

- netačan odgovor,
- zaokruženo više ponuđenih odgovora od traženog broja i
- nečitko i nejasno napisan odgovor.

4. PRIMJER URAĐENOG TESTA

Pitanja		Maksim. broj bodova	Ostvareni broj bodova
<p>Dopuniti sljedeće rečenice i izraze tako da budu tačni:</p> <p>1. Izvršiti pretvaranje jedinica:</p> <p style="padding-left: 40px;">a) $64 \text{ dm}^2 = \text{_____ cm}^2$ b) $3 \text{ dm}^3 = \text{_____ m}^3$</p>		(2x0,50 bodova)	
<p>Dopuniti sljedeće rečenice i izraze tako da budu tačni:</p> <p>2. Momentom sile iskazujemo _____ djelovanje sile.</p>		(1 bod)	
<p>Dopuniti sljedeće rečenice i izraze tako da budu tačni:</p> <p>3. Jačina električnog polja u nekoj tački brojno je jednaka _____ kojom to polje djeluje na pozitivno jedinično _____ postavljeno u tu tačku polja.</p>		(2x0,50 bodova)	
<p>Zaokružiti slovo ispred tačnog odgovora:</p> <p>4. Osobina tijela da se opire promjeni stanja kretanja se naziva</p> <p style="padding-left: 20px;">a) masa b) inercija c) težina d) otpor kretanju</p>	<p>A. ☐</p> <p>B. ☐</p> <p>C. ☐</p> <p>D. ☐</p>	(1 bod)	
<p>Zaokružiti slovo ispred tačnog odgovora:</p> <p>5. Šta od navedenog nije jedinica za pritisak</p> <p style="padding-left: 20px;">a) Pa b) mbar c) N/m^2 d) kg/s</p>	<p>A. ☐</p> <p>B. ☐</p> <p>C. ☐</p> <p>D. ☐</p>	(1 bod)	

Pitanja		Maksim. broj bodova	Ostvareni broj bodova
<p>Riješiti zadatak</p> <p>9. Aparat za varenje sadrži transformator koji ima 1000 namotaja žice u primarnom kolu. Koliko namotaja treba imati sekundar, ako je jačina struje u primaru 20 A? Varenje se obavlja strujom od 500 A.</p>		(1 bod)	
<p>Riješiti zadatak</p> <p>10. Koliki je specifični toplotni kapacitet vode, ako je za zagrijavanje jednog litra vode od 20°C do tačke ključanja (pri standardnim uslovima pritiska) potrebna količina toplote od 340 kJ?</p>		(1 bod)	

Rješenja:

1. 6400	0,003	(2x0,50 bodova)
2. zakretno		(1 bod)
3. sili	naelektrisanje	(2x0,50 bodova)
4. b)		(1 bod)
5. d)		(1 bod)
6. a)		(1 bod)
7. DA		(1 bod)
8. 16 m		(1 bod)
9. 40		(1 bod)
10. 4250 $\frac{\text{J}}{\text{kg K}}$		(1 bod)

5. LITERATURA

Nastavni planovi i programi:

- Nastavni plan i program za sedmi, osmi i deveti razred devetogodišnje osnovne škole Federacije Bosne i Hercegovine
- Nastavni plan i program za sedmi, osmi i deveti razred devetogodišnje osnovne škole Kantona Sarajevo

Udžbenici:

- Gabela, Nada i Muratović, Hasnija (2012). *Fizika IX. Mostar: Grafex.*
- Kušmić, Edin i Pačarić, Mirsudin (2010). *Fizika 7. Sarajevo: Klett.*
- Muratović, Hasnija i Gabela, Nada (2007). *Zbirka zadataka iz fizike za osnovnu školu. Mostar: Grafex.*
- Muratović, Hasnija i Gabela, Nada (2010). *Fizika VII. Mostar: Grafex.*
- Muratović, Hasnija i Gabela, Nada (2011). *Fizika VIII. Mostar: Grafex.*
- Sijerčić, Fahreta (2010). *Fizika 7. Sarajevo: Sarajevo Publishing.*
- Sijerčić, Fahreta (2011). *Fizika 8. Sarajevo: Sarajevo Publishing.*
- Šahman, Edin i Ramić, Lejla (2010). *Fizika 7. Sarajevo: Bosanska riječ, Dječija knjiga.*
- Šalaka, Zinka i Karović, Sanela (2011). *Fizika 8. Sarajevo: Svjetlost.*
- Tomić, Drago (2011). *Fizika 8. Sarajevo: Bosanska knjiga.*